

KO'K LOVIYA O'SIMLIGINI O'STIRISHDA TUPROQNING TARKIBI VA
AHAMIYATI

Yoqubjonov Fazliddin Husniddin o'g'li
Farg'ona viloyati o'simliklar karantin va ximoyasi
Yetakchi fumigatori
Gmail: fazliddinyoqubjonov439@gmail.com

Kalit so'zlar: *Loviya o'simligining biologik xususiyatlari, o'g'itlash, ekish, agrotexnikasi, xalq tabobatida ishlatiladigan organlari, ta'siri va qo'llanishi.*

Loviya — dukkaklilar oilasiga mansub bir yillik va ko'p yillik o'simliklar, lianalar, chala butalar turkumi; dukkakli don ekini. Tropik va subtropiklarda, asosan, Amerikada 200 dan ortiq turi uchraydi. Jahon dehqonchiligida loviyaning oddiy L. (*P. vulgaris*) turi (vatani — Markaziy va Janubiy Amerika) eng ko'p tapqalgan. Shuningdek, ko'pgulli loviya, lima loviyasi, ingichka bargli loviya, osiyo loviyasi, adzuki loviya, guruchsimon loviya va boshqa turlari ham ekiladi. Yer yuzida loviya ekiladigan maydonlar 22 mln.ga (1999). Hindiston, Braziliya, Xitoyda katta maydonlarda yetishtiriladi. O'zbekistonda qadimdan oddiy loviya ekiladi. Ildizi — o'q ildiz, yaxshi rivojlanadi, tuproqqa 1,5–2 m chuqurlikkacha kirib boradi. Ildizida tuganaklar rivojlanadi. Poyasi o'tsimon, shoxlanadi, ayrim turlari chirmashib, 3–4 m gacha yetadi. Bargi murakkab, toq, patsimon, uch bo'lakli. Guli ikki jinsli, barg qo'ltiqlarida bittadan yoki shingil to'plam hosil qilib joylashadi. Mevasi dukkak, rangi och pushti yoki to'q jigarrang, kora. Dukkagida 6—12 ta urug' bo'ladi. Urug'i buyraksimon, rangi oq, sariq, pushti va boshqa rangda. 1000 donasi 50—370 g.

Ko'k loviya o'simligini o'stirishda tuproqning ahamiyati juda katta. Tuproq o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi uchun muhim resurslarni taqdim etadi. Quyida tuproqning ko'k loviya o'simligiga ta'sirini ko'rib chiqamiz:

1. Tuproqning tarkibi

- Mikroelementlar: Ko'k loviya o'simligi uchun azot, fosfor, va kaliy kabi asosiy elementlar zarur. Tuproqning to'g'ri tarkibi o'simlikning sog'lom o'sishini ta'minlaydi.
- Organik moddalar: Tuproqdagi organik moddalarning mavjudligi o'simliklarning oziq moddalarini yaxshi qabul qilishiga yordam beradi.

2. Tuproqning tuzilishi

- Havo o'tkazuvchanligi: Tuproq tuzilishi o'simliklarning ildizlari uchun kerakli havo va namlikni ta'minlaydi. Yaxshi tuzilgan tuproqlarda ildizlar osonlik bilan rivojlanadi.
- Suvni ushlab qolish: Tuproqning suyuqlikni ushlab qolish qobiliyati o'simliklarni qurg'oqchilikdan himoya qiladi.

3. Tuproqning pH darajasi

- Ko'k loviya o'simligi uchun eng yaxshi pH darajasi 6.0 dan 7.5 gacha. Tuproqning pH darajasi o'simliklarning oziq moddalarni qabul qilish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

4. Tuproqning qattiqligi

- Tuproq juda qattiq bo'lsa, ildizlar o'sishi qiyinlashadi. Shuning uchun tuproqni mexanik usullar bilan tayyorlash va aeratsiya qilish muhimdir.

5. Biologik faoliyat

- Tuproqdagi mikroorganizmlar va bakteriyalar ko'k loviya o'simligining azotni bog'lash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon o'simliklar uchun qo'shimcha oziq modda manbai hisoblanadi.

Ko'k loviya o'simligini muvaffaqiyatli o'stirish uchun tuproqni to'g'ri tayyorlash va uning sifatini nazorat qilish zarur. O'simliklarning sog'lom o'sishi va yuqori hosil olish uchun tuproqning barcha jihatlari hisobga olinishi kerak.

Ko'k loviya o'simligi uchun eng yaxshi o'g'itlar quyidagi turlardan iborat:

1. Azotli o'g'itlar

- Ammiak sulfat: Azot manbai sifatida yaxshi tanlov.
- Karbamid: O'simliklarning o'sishini rag'batlantiradi.

2. Fosforli o'g'itlar

- Superfosfat: Ildiz rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.
- Triple superfosfat: Fosforning yuqori konsentratsiyasi bilan.

3. Kaliyli o'g'itlar

- Kaliy sulfat: O'simliklarning stressga chidamliligini oshiradi.
- Kaliy xlorid: O'simliklarning umumiy sog'lig'ini yaxshilaydi.

4. Organik o'g'itlar

- Kompost: Tuproq unumdorligini oshiradi va mikroorganizmlarni qo'llab-quvvatlaydi.

- Suyuq organik o'g'itlar: O'simliklarga tezda ta'sir qiladi.

5. Mikroelementlar

- Sink, mis, va bor: Ushbu mikroelementlar ko'k loviya o'simliklarining rivojlanishi uchun muhimdir. Ularni qo'shimcha o'g'itlar sifatida kiritish mumkin. Tavsiyalar

- O'g'itlarni qo'llashdan oldin tuproqning oziq moddalarini tahlil qilish tavsiya etiladi.

- O'g'itlarni o'simliklar rivojlanishining turli bosqichlarida, masalan, ekishdan oldin va o'simlik gullash paytida qo'llash eng samarali hisoblanadi. Yuqoridagi o'g'itlar ko'k loviya o'simligini sog'lom va unumdor o'stirishga yordam beradi.

Ibn Sino loviyani ko'krak og'rig'i va o'pka kasalliklarida foyda qiladi, deb hisoblaydi. Bundan tashqari, loviya toshlarni eritib qonni tozalashi mumkin. Lekin loviyani ko'p istemol qilish uyquga halal berib, odamning aloq-chaloq tushlar ko'rishiga sabab boladi. Zamonaviy tabobatda loviyadan parhez bop shifobaxsh masalliq tariqasida foydalaniladi. Loviya dukkaklaridan tayyorlangan quyuq va quruq ekstraktlarning qondagi qand miqdorini 30 foizgacha kamaytirishi tajribada aniqlangan. Loviyaning qondagi qandni kamaytirish xossasi borligi klinika sharoitida ham isbotlangan. Uning bunday ta'siri loviya qozoqlarida boladigan argininga bog'liq, deb xisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.R.O.Oripov, N.X.Xalilov O'simlikshunoslik .Toshkent 2007.

2.X.Otaboyeva, Z.Umarova, X.Bo'riyev, S.Do'stmurodova, F.Qurbonov, A.Alimov, F.Raximov, I.Massino, O.Qodirho'jayev O'simlikshunoslik. Toshkent-Mehnat-2000.

3.M.T.Sagdiyev, R.A.Alimova O'simliklar fiziologiyasi.Toshkent-Yangiyo'l polygraph service-2007.

4.M.Muxtorov, A.Najmiddinov Shifobaxsh o'simliklar bilan davolash. Toshkent-Nasaf2009.